

EEN KOSMOS OM IN TE LEVEN

Een vreemdeling in de kosmos

Een psalmdichter kijkt op een zomeravond omhoog: *'Aanschouw ik uw hemel, het werk van uw vingers, de maan en de sterren, die Gij bereid hebt: wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt?'* (Ps. 8, 5) Verwondering over de kosmos en over de geborgen plek van de mens daarbinnen. De natuurkundige en filosoof Pascal (1623 - 1662) ziet eeuwen later ook naar de sterren op: *'Ik weet niet wie mij op de wereld gezet heeft. (...) Ik zie die angstaanjagende ruimten van het universum die me omsluiten, en ik ervaar me vastgepind in een hoek van die uitgebreide uitgestrektheid, zonder te weten waarom ik nu hier ben in plaats van ergens anders...'* (Penseés, 194). Dezelfde hemel, maar wat een andere reactie; terwijl de psalmist zich bedoeld weet in de kosmos, ervaart Pascal zich als vreemdeling in het universum.

Pascal was een modern mens, een van de eersten die met een natuurwetenschappelijke blik naar de wereld keek. Na hem moest Newton nog komen, en hij gaf de beslissende stoot tot de stormachtige ontwikkeling van de natuurwetenschappen. De kosmos, ontdekte men in zijn spoor, wordt bepaald door vaste wetmatigheden. Er gebeurt in feite nooit iets nieuws. Het werd met zo'n wereldbeeld steeds moeilijker om met een gelovige blik naar de hemel te kijken. En toen Napoleon aan de Franse natuurkundige Laplace vroeg waar God in diens systeem voorkwam, antwoordde deze: *'Die hypothese heb ik niet meer nodig, Sire'*.

God leek geëlimineerd uit het universum. En nadat Darwin vervolgens de evolutietheorie had ontwikkeld, leek de mens niet meer dan een toevalstreffer van de kosmische ontwikkeling te zijn. *'Wij weten nu dat wij alleen in de kosmos zijn, die ons niet gewild heeft en waarin, alles bij elkaar, voor ons ook geen plaats is.'* Aldus de Franse Nobelprijswinnaar en moleculair bioloog Jacques Monod in 1970. Opzien naar de sterren en je tegelijk verwonderen over jezelf als kroon der schepping was voor hem iets uit oude mythische tijden, toen mensen nog geloofden in een verborgen verbond tussen mens en kosmos. De mens moet nu zijn *'totale eenzaamheid, zijn radicale vreemdheid ontdekken.* Hij weet nu dat hij, als een zigeuner, hij zich in de marge van het universum bevindt, waar hij moet leven.' Het oude verbond lijkt voorgoed verbroken.

Een nieuwe fysica

Geen wonder dat het tussen gelovigen en natuurwetenschappers tijdenlang niet boterde. Fysici keerden de kerk de rug toe, en theologen verschansten zich in hun geloofstaal. Geloof en wetenschap praten over twee verschillende werelden, werd er gezegd. Ze bijten elkaar dus ook niet; ze komen elkaar immers niet tegen? Dat was de *'oplossing'* van de verlegenheid. Een theologische zwaktebod, dat zijn langste tijd nu gehad lijkt te hebben. Want schoorvoetend komt er de laatste jaren weer een veelbelovende dialoog tussen natuurwetenschap en geloof op gang, waarbij achter Pascal gelukkig de psalmdichter weer opdoemt. Het gesprek wordt bovendien van een kant op gang gebracht die je niet zou verwachten: die van de wetenschappers. De kennis van het ontstaan van de kosmos en het leven daarbinnen heeft namelijk de laatste decennia zulke revolutionaire sprongen gemaakt, dat de fundamenteën van de *'klassieke'* natuurwetenschap (van Newton, Laplace, tot en met Monod) aan het wankelen zijn gebracht. De Leuvense filosoof Jan Van der

Veken schreef een boeiend boek over deze recente toenadering van kosmologie en geloof. In Een kosmos om te leven* beschrijft hij (ook voor de niet-wetenschapper) helder hoe de moderne kosmologie zowel het determinisme van eeuwige, ijzeren natuurwetten heeft afgezworen, alsook de theorie dat het ontstaan van de mens aan loutere toevalstreffers in de evolutie te danken zou zijn. De mens is weliswaar 'een heel onwaarschijnlijk wezen'. Dat de miljarden jaren durende evolutie als resultaat heeft dat wij er zijn is een 'opeenstapeling van gelukkige toevalligheden'. Maar voor het ontstaan van het universum en de biologische evolutie was er zó'n grote hoeveelheid toevalstreffers in relatief zó'n korte tijd nodig, dat er van een 'kosmisch ongelukje' geen sprake kan zijn. Er lijkt een interne doelgerichtheid in de evolutie te liggen, een soort anti-toeval. De mens lijkt bedoeld. Tussen de kosmos en ons is toch een door de evolutie omspannen verbond aanwezig. Het heelal lijkt wel geschapen met het doel om óns naar de sterren te laten kijken. Wij zijn een 'kind van dit universum.'

Geen ingrijp-God

Van der Veken beschrijft zorgvuldig deze moderne kosmologische theorieën. Hij laat ze niet - zoals zgn. 'holistische' denkers nogal eens doen - religieus buikspreken. Er hoeft geen kloof tussen wetenschap en geloof te bestaan, maar ze benaderen de ene werkelijkheid wel elk op een eigen manier. De 'big bang'-theorie is geen scheppingsverhaal. 'Wat de wetenschappen te zeggen hebben zijn wegwijzers naar een uiteindelijke totaalvisie op de Werkelijkheid.' En wegwijzers staan nooit op het einde van de weg. Maar het is wel belangrijk dat ze niet de verkeerde richting aanwijzen. Welnu, de kosmologie lijkt na eeuwen weer te wijzen in de richting van het geloof, en niet meer ervan af. Van der Veken beschrijft de evolutie als een creatief gebeuren, dat in gang gezet en gehouden lijkt door een uitnodigende Trekkkracht, een soort lokroep naar voren, een opwaartse tegenkracht tegen de dood en de kou. Die Kracht mogen we in geloof 'God' noemen. Voor Van der Veken is dat echter geen 'ingrijp-God' meer, die buiten de kosmos staat, en op cruciale momenten naar believen de wetmatigheden ervan doorbreekt. Dat is een Godsbeeld dat bij de oude, klassieke wetenschap paste. Voor het geloof in zo'n God, zegt Van der Veken, is er toch een tikkeltje teveel toeval in de wereld! Liever spreekt hij daarom over de 'inwezigheid Gods', de presentie van "een God waarin wij bewegen en waarin wij zijn" (Hand. 17,28). Een mystieke Godsvoorstelling met een pantheïstische trekje. De vraag is dan of zij genoeg het Tegenover van de God waarmee de psalmdichter in gesprek is kan verdisconteren. Maar voor de religieuze verwondering over het verborgen verbond tussen de sterren en ons scheidt zij tenminste weer alle ruimte.

* Jan Van der Veken, Een kosmos om in te leven. Het nieuwe gesprek tussen kosmologie en geloof, Kok Agora 1990.